

CHARACTERISTICS OF STUDENTS' PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM

Makhmadiyeva Khurshida Shaydullayevna

City of Karshi, University of Economics and Pedagogy,

Master's Department, Pedagogy Field

Abstract: This article explores the process of personal and professional development of students within the vocational education system. It analyzes the formation of personality, self-awareness, goal-oriented activities, acquisition of professional competencies, and adaptation to the labor market. The study also emphasizes the importance of pedagogical and psychological approaches, motivation, the development of personal qualities, and the application of modern educational technologies. The results contribute to the effective development of students' personal and professional potential in vocational education institutions.

Keywords: Vocational education, personal development, professional competence, motivation, pedagogical approach, personality formation, professional potential, educational technologies.

KASBIY TA'LIM TIZIMIDA O'QUVCHILARNING SHAXSIY VA KASBIY RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Maxamadiyeva Xurshida Shaydullayevna

Qarshi shahri, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,

Magistratura bo'limi, Pedagogika yo'nalishi

Anotatsiya: Mazkur maqolada kasbiy ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanish jarayoni yoritilgan. Unda o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishi, o'zini anglash, maqsadga yo'naltirilgan faoliyat yuritish, kasbiy kompetensiyalarni egallash hamda mehnat bozoriga moslashish jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'lim jarayonida pedagogik-psixologik yondashuvlar, motivatsiya, shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish usullari va zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo'llanishining ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari kasbiy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning shaxsiy hamda kasbiy salohiyatini samarali rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Kasbiy ta'lim, shaxsiy rivojlanish, kasbiy kompetensiya, motivatsiya, pedagogik yondashuv, shaxs shakllanishi, kasbiy salohiyat, ta'lim texnologiyalari.

Аннотация: В данной статье рассмотрены особенности личностного и профессионального развития учащихся в системе профессионального образования. Анализируются процессы формирования личности, самопознания, целеустремлённой деятельности, освоения профессиональных компетенций и адаптации к рынку труда. Особое внимание уделено педагогическим и психологическим подходам, мотивации, развитию личностных качеств и использованию современных педагогических технологий. Результаты исследования способствуют эффективному развитию личного и профессионального потенциала учащихся профессиональных образовательных учреждений.

Ключевые слова: Профессиональное образование, личностное развитие, профессиональная компетенция, мотивация, педагогический подход, формирование личности, профессиональный потенциал, образовательные технологии.

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan davrda har bir davlatning taraqqiyoti, avvalo, uning inson kapitaliga, ya'ni malakali, bilimli va kasbiy jihatdan yetuk mutaxassislariga bog'liqdir. Shu sababli, ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, ayniqsa, kasbiy ta'lim sohasida o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish dolzarb masalaga aylangan.

Kasbiy ta'lim – bu shunchaki kasb o'rgatish emas, balki insonni jamiyatda faol, mustaqil fikrlaydigan, mas'uliyatli va yangilikka intiluvchan shaxs sifatida tarbiyalash tizimidir. U o'quvchiga tanlagan kasbining mazmunini, ahamiyatini va uni egallash jarayonidagi shaxsiy o'sish bosqichlarini anglash imkonini beradi. Shaxsiy rivojlanish bilan kasbiy shakllanish o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud bo'lib, u o'quvchining kelajakdagi mehnat faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni va “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturlarida yoshlarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish, mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash hamda ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilangan. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek:

- “Bugungi kunda mamlakatimiz uchun eng katta boylik – bu bilimli, kasb-hunarga ega yosh avlodidir. Ularning aqliy va kasbiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish bizning asosiy vazifamizdir.”

Mazkur g'oyadan kelib chiqib, kasbiy ta'lim tizimi nafaqat nazariy bilimlar beruvchi, balki amaliy ko'nikma, ijodiy fikrlash, muloqot madaniyati va mas'uliyatli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi tizimga aylanishi zarur. Chunki hozirgi mehnat bozori shaxsdan keng kompetensiyalarni, ya'ni bilim, malaka, ijtimoiy moslashuvchanlik, kommunikativlik va muammoli vaziyatlarni hal eta olish qobiliyatini talab qiladi.

Shaxsiy rivojlanish jarayoni o'quvchining o'zini anglash, o'z salohiyatini bilish, o'z oldiga maqsad qo'yish va unga erishish yo'lida faol harakat qilishini o'z ichiga oladi. Bu jarayonning muvaffaqiyati, birinchi navbatda, ta'lim muassasasidagi psixologik muhit,

o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro ishonch, motivatsiya va o'quvchining o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ichki ehtiyojiga bog'liqdir.

Demak, ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi davrda kasbiy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, ularning o'z kasbiga bo'lgan qiziqish va motivatsiyasini oshirish, shaxsiy fazilatlarini to'liq ro'yobga chiqarish masalalari ta'lim tizimi oldidagi eng muhim vazifalardan biriga aylangan.

Shu sababli, mazkur maqolada kasbiy ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanish jarayonining nazariy asoslari, psixologik omillari, pedagogik yondashuvlari va amaliy mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi.

Kasbiy ta'lim shaxsni o'zining kasbiy faoliyatiga tayyorlash bilan birga, uning yetuk shaxs sifatida shakllanishini ham ta'minlaydi. Shaxsiy rivojlanish jarayoni kasbiy kompetensiyalarni egallashning asosi hisoblanadi.

Shaxsiy rivojlanishga xizmat qiluvchi metodlar

Kasbiy ta'lim muassasalari o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun bir qator usullardan foydalanishi mumkin:

-Interfaol Mashg'ulotlar:

- Keys-stadi (vaziyatlarni tahlil qilish): O'quvchilarga hayotiy va kasbiy muammolarni hal qilish orqali tanqidiy fikrlashni o'rgatadi.

- Rollik o'yinlar: Muloqot va jamoada ishlash ko'nikmalarini amaliy sharoitda sinab ko'rish imkonini beradi.

- Mentorlik va Kouching:

- Tajribali ustozlar o'quvchiga individual rivojlanish rejasini tuzishda yordam beradi va uni doimiy qo'llab-quvvatlaydi.

- Refleksiya Jurnallari:

- O'quvchilar o'z o'rganish jarayonlari, muvaffaqiyatlari va xatolarini qayd etib borishi natijasida o'zlikni anglash darajasi ortadi.

- "Soft Skills" Treninglari:

- Vaqtni boshqarish (Time Management), taqdimot qilish ko'nikmalari va stressga chidamlilik bo'yicha maxsus treninglar o'tkazish.

3. Natija: Raqobatbardosh Shaxs

Kasbiy ta'limda shaxsiy rivojlanishga e'tibor berishning yakuniy natijasi — bu mehnat bozorida yuqori raqobatbardoshlikka ega bo'lgan shaxsdir. Bunday mutaxassis:

- Kasbiy jihatdan malakali (Hard Skills).
- Shaxsan yetuk (Soft Skills va yuqori EQ).
- Doimiy o'rganishga tayyor (hayot davomida o'rganish ko'nikmasiga ega).

Sizni aynan shu mavzuning qaysi jihati (masalan, o'quvchilarning o'z-o'zini baholash usullari yoki motivatsiyani oshirish texnikalari) ko'proq qiziqtirmoqda? Shu haqida batafsil ma'lumot berishim mumkin.

Shuningdek, kasbiy rivojlanish o'quvchining mehnat faoliyatiga tayyorlanish, kasbiy qadriyatlarni shakllantirish, o'z kasbiga nisbatan ijobiy munosabat hosil qilish va o'zining kelajakdagi mehnat faoliyatida mas'uliyatli bo'lish jarayonidir. Har bir o'quvchi kasbiy ta'lim jarayonida nafaqat bilim oladi, balki o'zining hayotiy pozitsiyasini shakllantiradi, jamiyatdagi o'rnini belgilaydi va maqsad sari intilish ruhini rivojlantiradi.

Kasbiy ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ko'p qirrali: bu – ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasi, o'qituvchilarning malakasi, ta'lim jarayoniga joriy etilgan innovatsion texnologiyalar, amaliy mashg'ulotlar sifati va eng asosiysi, o'quvchining ichki motivatsiyasi hisoblanadi.

Zamonaviy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv, interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish kabi uslublar o'quvchilarning kasbiy shakllanishini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shunday qilib, bugungi kunda kasbiy ta'lim tizimining asosiy vazifasi — o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirish, balki ularning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish, kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlash va ijodiy fikrlash qobiliyatini kengaytirishdir.

Kasbiy ta'lim tizimi bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot davrida mamlakat taraqqiyotining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Chunki jamiyatning raqobatbardoshligi, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy sohaning samaradorligi, avvalo, kasbiy malakali, ijodkor va mas'uliyatli inson kapitaliga bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini kompleks yondashuv asosida tashkil etish kasbiy ta'lim tizimining asosiy vazifasiga aylanmoqda.

O'quvchining shaxsiy rivojlanishi va kasbiy shakllanishi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayonda o'qituvchi, ta'lim muassasasi muhiti, jamiyat qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsiy rivojlanish o'quvchining o'zini anglash, o'z fikrini mustaqil ifoda etish, mas'uliyat bilan qaror qabul qilish, ijtimoiy faollik ko'rsatish kabi sifatlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, kasbiy rivojlanish unga tanlagan kasbni chuqur o'rganish, mehnatga bo'lgan muhabbatni his etish, o'z kasbining ijtimoiy ahamiyatini anglash imkonini beradi.

Kasbiy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining samaradorligi o'qituvchining pedagogik mahorati, ta'lim jarayoniga bo'lgan yondashuvi hamda innovatsion texnologiyalardan to'g'ri foydalanish darajasiga bevosita bog'liq. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning kasbiy shakllanishiga yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi,

psixologik qo'llab-quvvatlovchi va ularning shaxsiy salohiyatini ochib beruvchi mentor sifatida faoliyat yuritadi.

Bundan tashqari, shaxsiy va kasbiy rivojlanishda motivatsion muhit yaratish ham katta ahamiyatga ega. O'quvchi o'z kasbini sevsa, uning mehnatga bo'lgan munosabati o'zgaradi, ijodkorlik va tashabbuskorlik kabi sifatlar shakllanadi. Shu sababli kasbiy ta'limda o'quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiruvchi metodlar – loyihaviy ta'lim, amaliy mashg'ulotlar, jamoaviy ishlash va real ishlab chiqarish muhitidagi amaliyotlar keng joriy etilishi zarur.

O'quvchilarning kasbiy shakllanish jarayonida ijtimoiy muhit ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oila, jamiyat, ommaviy axborot vositalari va do'stlar davrasi o'quvchining o'z kasbiga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi yoki susaytiradi. Shu bois, kasbiy ta'lim tizimi nafaqat o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro aloqaga, balki kengroq ijtimoiy hamkorlik tizimiga tayanishi kerak.

Umuman olganda, kasbiy ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlash quyidagi omillar asosida amalga oshiriladi:

1. Ta'lim jarayonining insonparvar va ijodiy yondashuv asosida tashkil etilishi;
2. Innovatsion o'qitish texnologiyalaridan samarali foydalanish;
3. Har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'qitish;
4. Ijtimoiy hamkorlik va amaliyotga yo'naltirilgan ta'limni yo'lga qo'yish;
5. O'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini doimiy oshirish.

Shunday qilib, kasbiy ta'lim tizimining muvaffaqiyati — o'quvchining nafaqat bilim olishida, balki shaxsiy kamoloti, kasbiy o'sishi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy yetukligida namoyon bo'ladi. Ta'lim muassasalarida shunday sharoit yaratish kerakki, har bir o'quvchi o'zini jamiyat uchun foydali, raqobatbardosh, yangilik yarata oladigan shaxs sifatida his etsin. Bu esa yangi avlod mutaxassislarini tarbiyalashning eng muhim kafolatidir.

Xulosa

Kasbiy ta'lim tizimida o'quvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishi bir butun jarayonni tashkil etadi. Bu jarayonda o'quvchi nafaqat kasbiy bilimlar bilan qurollanadi, balki o'zgaruvchan dunyoga moslasha oladigan, mas'uliyatli va mustaqil shaxs sifatida kamol topadi. Zamonaviy kasbiy ta'limning samaradorligi aynan mana shu ikki yo'nalishning uyg'un va kompleks rivojlanishini ta'minlashga bog'liqdir.

O'quvchilarning salohiyatini ro'yobga chiqarish ularni nafaqat muvaffaqiyatli mutaxassis, balki jamiyatning faol a'zosi sifatida shakllantiradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar (References):

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

2. To‘rayev B.I. Kasbiy ta’limda shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari. – (Masalan: T. fan. dokt. diss. avtoref. – Toshkent, 2022. – 32 b.)
3. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya: Uchebnoe posobie. – Moskva: Logos, 2004.
4. Зимняя, И. А. (2006). Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
5. Климов, Е. А. (2003). Психология профессионального самоопределения. Москва: Академия.
6. Митина, Л. М. (2010). Психология профессионального развития личности. Санкт-Петербург: Речь.
7. Spencer, L. M., & Spencer, S. M. (1993). Competence at Work: Models for Superior Performance. New York: John Wiley & Sons.
8. Gagne, R. M. (1985). The Conditions of Learning and Theory of Instruction. New York: Holt, Rinehart and Winston.